



# Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ

také v tištěné verzi

Objednat můžete na  
**[www.fragment.cz](http://www.fragment.cz)**



Další e-knihy v edici:

**Literatura v kostce pro SŠ – e-kniha**

**Čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha**

**Čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha**

**Čítanka IV. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha**

**Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha**

**Marie Sochrová**

**Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha**

Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována  
bez písemného souhlasu majitelů práv.

**Přehledné grafické zpracování pomáhá ke snadné orientaci a zapamatování učiva.**

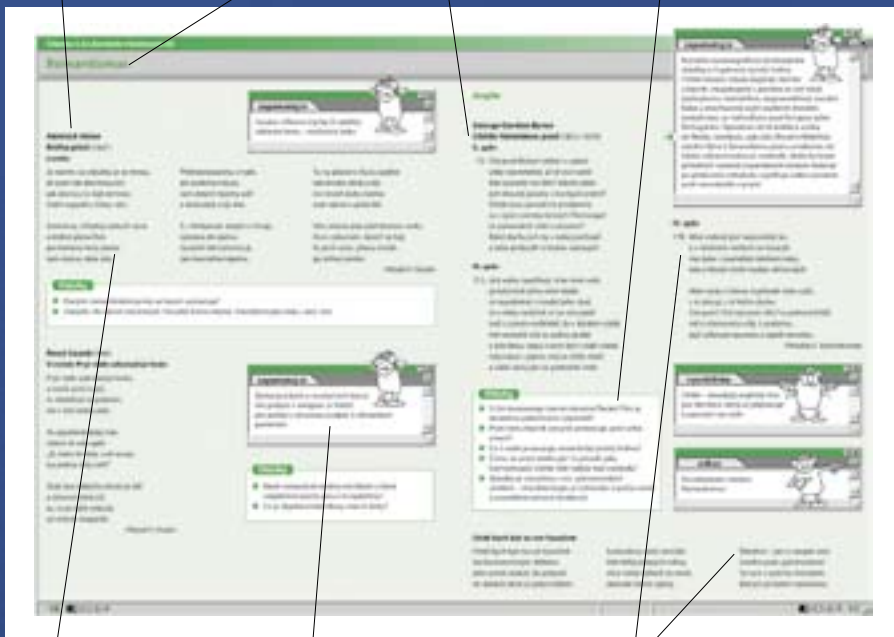
**Učebnice obsahuje doporučené otázky k práci s vybranými texty z české a světové literatury.**

představitel žánru

hlavní kapitola

název díla

kontrolní otázky



ukázka z díla

vysvětlivka, odkaz, zapamatuj si, atd.

ukázky téhož žánru



vysvětlivka



odkaz



zapamatuj si



přečti si



zajímavost



pikantnost

## Obsah

## OBSAH

<b>ROMANTISMUS</b> .....	9
<b>Německo</b> .....	9
Novalis: Hymny noci .....	9
Heinrich Heine: Kniha písní .....	10
Heinrich Heine: Nové básně .....	10
<b>Anglie</b> .....	11
George Gordon Byron: Childe Haroldova pouť .....	11
George Gordon Byron: Z lyriky .....	11
Percy Bysshe Shelley: Odpoutaný Prométheus .....	13
Percy Bysshe Shelley: Filozofie lásky .....	13
Walter Scott: Ivanhoe .....	14
<b>Francie</b> .....	15
Victor Hugo: Zpěvy soumraku .....	15
Victor Hugo: Strašný rok .....	15
Victor Hugo: Chrám Matky Boží v Paříži .....	16
Stendhal: Červený a černý .....	17
Alfred de Musset: Zpověď dítěte svého věku .....	19
Z Mussetovy korespondence spisovatelce Sandové: .....	19
<b>USA</b> .....	19
Edgar Allan Poe: Havran .....	19
Edgar Allan Poe: Černý kocour .....	21
<b>Rusko</b> .....	23
Alexandr Sergejevič Puškin: Evžen Oněgin .....	23
Alexandr Sergejevič Puškin: Z lyriky .....	25
Michail Jurjevič Lermontov: Z lyriky .....	26
<b>Český romantismus</b> .....	26
Karel Hynek Mácha: Ze zápisníku – První básnické pokusy .....	26
Karel Hynek Mácha: Máj .....	28
Dobové a pozdější ohlasy na Máchův Máj .....	32
Karel Hynek Mácha: Marinka .....	33
Karel Hynek Mácha: Pouť krkonošská .....	34
<b>Slovenský romantismus</b> .....	35
Samo Chalupka: Mor ho! .....	35
Andrej Sládkovič: Marina .....	35
Ján Botto: Smrt Jánošíkova .....	36
<b>ČESKÁ LITERATURA 30.–50. LET 19. STOLETÍ</b> .....	38
<b>Vyvrcholení národního obrození</b> .....	38
Josef Kajetán Tyl: Strakonický dudák aneb Hody divých žen .....	38
Josef Kajetán Tyl: Fidlůvka aneb Žádný hněv a žádná rvačka .....	41

Josef Kajetán Tyl: Jan Hus .....	41
Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních .....	43
<b>Počátky realismu a satiry</b> .....	47
Karel Havlíček Borovský: Tyrolské elegie .....	47
Karel Havlíček Borovský: Křest svatého Vladimíra .....	49
Karel Havlíček Borovský: Epigramy .....	51
Karel Havlíček Borovský: Kapitola o kritice .....	52
Božena Němcová : Divá Bára .....	52
Božena Němcová: Babička .....	53
Božena Němcová: V zámku a v podzámčí .....	56
<b>REALISMUS</b> .....	57
<i><b>Francie</b></i> .....	57
Honoré de Balzac: Otec Goriot .....	57
Honoré de Balzac: Evženie Grandetová .....	59
Gustav Flaubert: Paní Bovaryová .....	60
Émile Zola: Zabiják .....	61
<i><b>Anglie</b></i> .....	63
Charles Dickens: Kronika Pickwickova klubu .....	63
<i><b>Rusko</b></i> .....	65
Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor .....	65
Nikolaj Vasiljevič Gogol: Mrtvé duše .....	67
Ivan Sergejevič Turgeněv: Lovcovy zápisky .....	68
Lev Nikolajevič Tolstoj: Vojna a mír .....	72
Lev Nikolajevič Tolstoj: Anna Kareninová .....	73
Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest .....	74
Anton Pavlovič Čechov: Višňový sad .....	76
<i><b>Severská literatura</b></i> .....	78
Henrik Ibsen: Nora .....	78
<b>ČESKÁ LITERATURA 60.–70. LET 19. STOLETÍ</b> .....	80
<b>Generace májovců</b> .....	80
Jan Neruda: Hřbitovní kvítí .....	80
Jan Neruda: Knihy veršů .....	81
Jan Neruda: Písně kosmické .....	85
Jan Neruda: Balady a romance .....	86
Jan Neruda: Prosté motivy .....	90
Jan Neruda: Zpěvy páteční .....	91
Jan Neruda: Povídky malostranské .....	93
Jan Neruda: fejton Jazyk mateřský .....	96
Vítězslav Hálek: Večerní písně .....	97
Vítězslav Hálek: Z korespondence .....	97
Vítězslav Hálek: Na statku a v chaloupce .....	98
Adolf Heyduk: V zátíší .....	101

## Obsah

Karolína Světlá: Frantína .....	101
Jakub Arbes: Newtonův mozek .....	103
<b>ČESKÁ LITERATURA 70. A 80. LET 19. STOLETÍ .....</b>	<b>105</b>
<b>a) Škola národní (ruchovci) .....</b>	<b>105</b>
Svatopluk Čech: Ve stínu lípy .....	105
Svatopluk Čech: Jitřní písně .....	106
Svatopluk Čech: Písně otroka .....	106
Svatopluk Čech: Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století .....	107
<b>b) Škola kosmopolitní (lumírovci) .....</b>	<b>110</b>
Josef Václav Sládek: Jiskry na moři .....	110
Josef Václav Sládek: Ze života .....	110
Josef Václav Sládek: Sluncem a stínem .....	111
Josef Václav Sládek: Selské písně a České znělky .....	111
Josef Václav Sládek: České písně .....	112
Josef Václav Sládek: V zimním slunci .....	112
Josef Václav Sládek: Zlatý máj, Skřivánčí písně, Zvony a zvonky .....	113
Jaroslav Vrchlický: Dojmy a rozmary .....	114
Jaroslav Vrchlický: Poutí k Eldorádu .....	115
Jaroslav Vrchlický: Hudba v duši .....	116
Jaroslav Vrchlický: Hlasy v poušti .....	116
Jaroslav Vrchlický: Okna v bouři .....	117
Jaroslav Vrchlický: Strom života .....	117
Jaroslav Vrchlický: Selské balady .....	118
Jaroslav Vrchlický: Zlomky epopeje .....	121
Jaroslav Vrchlický: Noc na Karlštejně .....	122
Julius Zeyer: Radúz a Mahulena .....	127
<b>REALISMUS V ČESKÉ PRÓZE A DRAMATU 80. A 90. LET .....</b>	<b>130</b>
Alois Jirásek: Staré pověsti české .....	130
Alois Jirásek: Proti všem .....	131
Alois Jirásek: Lucerna .....	134
Karel Václav Rais: Západ .....	136
Karel Václav Rais: Kalibův zločin .....	137
Tereza Nováková: Jiří Šmatlán .....	139
Antal Stašek: Blouznivci našich hor .....	140
Vilém Mrštík: Pohádka máje .....	141
Karel Matěj Čapek-Chod: Kašpar Lén mstitel .....	143
Ladislav Stroupežnický: Naši furianti .....	144
Alois a Vilém Mrštíkové: Maryša .....	148

<b>SLOVENSKÁ LITERATURA 2. POLOVINY 19. STOLETÍ</b> .....	152
Pavol Országh Hviezdoslav: Hájnikova žena .....	152

<b>LITERÁRNÍ MODERNA</b> .....	153
<b>Francie</b> .....	153
Charles Baudelaire: Květy zla .....	153
Paul Verlaine: Písně beze slov .....	156
Paul Verlaine: Saturnské básně .....	157
Jean Arthur Rimbaud: Verše .....	157
Jean Arthur Rimbaud: Opilý koráb .....	159
<b>Anglie</b> .....	161
Oscar Wilde: Šťastný princ a jiné pohádky .....	161
<b>USA</b> .....	163
Walt Whitman: Americký slabikář .....	163
Walt Whitman: Stěbla trávy .....	163
<b>Slovensko</b> .....	165
Ivan Krasko: Nox et solitudo .....	165

<b>ČESKÁ MODERNA – 90. LÉTA 19. STOLETÍ</b> .....	165
Manifest České moderny .....	165
Josef Svatopluk Machar: Confitéor .....	166
Josef Svatopluk Machar: Čtyři knihy sonetů .....	167
Josef Svatopluk Machar: V září helénského slunce .....	168
Otokar Březina: Tajemné dálky .....	169
Otokar Březina: Svítání na západě .....	170
Otokar Březina: Ruce .....	171
Antonín Sova: Květy intimních nálad .....	172
Antonín Sova: Z mého kraje .....	172
Antonín Sova: Ještě jednou se vrátíme .....	173
Antonín Sova: Údolí nového království .....	174
Karel Hlaváček: Pozdě k ránu .....	175
František Xaver Šalda: Boje o zítřek .....	177

# Úvod

Znalost literatury je dána především čtenářským zážitkem, který nemůže žádná učebnice nahradit. Těžiště školní literární výchovy je tedy vždy v četbě literárních textů, ukázek i celých děl, v uvědomění si jejich podstaty a uměleckých hodnot.

V Čítance II. jsou vybrány texty z české a světové literatury v rozsahu osnov pro II. ročník všech středních škol a příslušný ročník víceletého gymnázia. Mají být inspirujícím podnětem, umožnit orientaci v literatuře, představu o jednotlivých spisovatelích a znacích kulturních epoch. Jsou řazeny v chronologickém sledu od literatury představitelů romantismu až po tvorbu autorů tzv. literární moderny na konci 19. století, a to v návaznosti na učebnici Literatura v kostce. Ke každé ukázce je připojena základní informace o díle, nejdůležitější vysvětlivky, za ukázkami jsou návodné otázky k zamýšlení, k práci s textem, k jeho interpretaci.

Odpovědi na rozborové či shrnující otázky najdete v publikaci **Literatura v kostce**, případně **Čtenářský deník k Literatuře v kostce**, **Český jazyk v kostce** nebo **Kompletní přehled české a světové literatury**.



# Romantismus

## Německo

### Novalis

#### Hymny noci (1800)

##### 1. zpěv

Kdo z žijících,  
smysly obdařen,  
přede všemi zázračnými  
zjevy v prostoru širém,  
jenž ho obklopuje, rád nemá  
všeúčtné světlo  
s jeho vlněním a třpyty,  
s barvami jeho,  
s tou mírnou všudypřítomností,  
jež naplňuje den?  
Jak nejniternější  
duši života  
dýchá ho obrovitý svět  
hvězd neúnavných,  
plovoucích v jeho modravém moři,  
dýchá ho jiskřící kámen,  
pokojná rostlina  
a zvířat  
mnohotvárný svět,  
síla vždy pohyblivá –

\* \* \*

Jako král  
pozemské přírody  
volá světlo  
každou sílu  
k nesčetným proměnám  
a pouhá přítomnost  
jeho je zázračným zjevením  
říše světa.

Ale já dolů odvracím  
tvář ke svatě, tajemné,  
nevýslovné noci –  
v dálkách leží svět  
jako potopen v hluboký hrob,  
jak pusté a osamělé  
jest jeho místo!

Hluboký stesk  
vane ve strunách srdce.

V krůpějích rosy  
chci skanout  
a v popel se smísit.  
Dálavy vzpomínání,  
mladosti touhy,  
sny dětství,  
dlouhého života všeho  
radosti krátké  
a marné naděje –  
přicházející v šedivých šatech  
jak mlha navečerní,  
když zapadlo  
slunce.

Přeložil I. Slavík

## Otázky

- Všimněte si hymnu na světlo na začátku ukázky. Co pro člověka světlo znamená?
- Co však básník (aniž by popíral krásu dne a světla) hymnicky s nadšením opěvuje, co je mu příslibem věčné harmonie?
- Které subjektivní pocity autor vyjadřuje, z čeho pramení, v čem spočívá hluboké napětí?
- Které období života považuje za šťastné a radostné?
- Vyhledejte typický důkaz romanticky zjištěné senzibility.
- V čem spočívá kontrast a rozpolcenost básníka pohledu na reálný svět?
- Které romantické znaky má tedy skladba?

## zapamatuj si

Vrcholné dílo německého romantismu;  
6 hymnických zpěvů s motivy ztracené  
lásky, kontrastními motivy světla a tmy,  
dne a noci, života a smrti; vznik díla  
spjat se smrtí autorovy snoubenky  
a bratra i s příznaky jeho smrtelné nemoci



## odkaz

Viz Literatura v kostce,  
Romantismus



## Romantismus

**Heinrich Heine**

**Kniha písní** (1827)

**Lorelei**

Já nevím, co vskutku je se mnou,  
že jsem tak zkormoucen;  
jak dávnou tu báji temnou  
mám vypudit z hlavy ven.

Stmívá se, chladný vzduch vane  
a klidně plyne Rýn;  
jen temno hory plane,  
tam slunce, dole stín.

Překrásná panna, s tváří,  
jež podivný má jas,  
tam zlatými šperky září  
a česá zlatý svůj vlas.

A s hřebenem zlatým si hraje,  
zabrána do zpěvu;  
ta píseň tak čarovná je,  
tak mocného nápěvu.

Tu na plavce v člunu padne  
tak divoký stesk a žal;  
on nevidí skály zrádné,  
zrak nahoru upírá dál.

Vím, klesne pak pod temnou vodu  
člun s plavcem, skončí se báj;  
to písní svou, plnou svodů,  
jej strhla Lorelei.

*Přeložil F. Hrubín*

### zapamatuj si

Soubor reflexivní lyriky (5 oddílů);  
základní téma – nešťastná láska



### Otázky

- Kterými romantickými prvky se báseň vyznačuje?
- Dokažte vliv lidové slovesnosti. Posuďte formu básně, charakterizujte sloku, verš, rým.

**Nové básně** (1844)

**V cizině: Pryč stále odevšad jsi hnán**

Pryč stále odevšad jsi hnán,  
a nevíš, proč a zač;  
tu ohlédneš se polekán,  
zní v listí něžný pláč.

To opuštěné lásky hlas  
něžně tě volá zpět:  
„Ó, mám tě ráda, vrať se zas,  
tys jediný můj svět!“

Však bez oddechu hnán jsi dál  
a stanout nelze již;  
to, co jsi tolik miloval,  
už víckrát nespátíš.

*Přeložil F. Hrubín*

### zapamatuj si

Sbírka lyrických a revolučních básní;  
vliv pobytu v emigraci (v Paříži)  
pro potíže s cenzurou a odpor k německým  
poměrům



### Otázky

- Které romantické motivy má báseň a které subjektivní pocity jsou v ní vyjádřeny?
- Co je objektem básníkovy marné lásky?

## Anglie

### George Gordon Byron

#### Childe Haroldova pouť (1812–1819)

##### II. zpěv

73. Ó krásné Řecko! veliké i v pádu!  
vždy nesmrtelné, ač tě více není!  
Kdo povede tvé děti? kdože vládu  
jich dlouhé poroby v los lepší změní?  
Ó kde jsou synové tví proslavení,  
co v jícen smrtný černých Thermopyl  
se samovolně vrhli v utracení?  
Kdož ducha jich by v sebe pochopil  
a tebe probudil i z hrobu vykoupil?

##### III. zpěv

113. Já k světu nepřilnul, ni ke mně svět;  
já nelichotil jeho vilné vládě,  
ni nepoklekal v model jeho sled,  
ni v ohlas nekřičel, ni za ním pádě  
tvář v úsměv nešklebil, že v lidském stádě  
mě nemohli mít za svého; já dlel  
v jich davu, nejša z nich; byl v stálé svádě  
můj názor s jejich; můj se tříbit chtěl  
a sobě samu jen se podrobiti směl.

- S čím kontrastuje slavná minulost Řecka? Čím je dosaženo patetičnosti výpovědi?
- Proti čemu básník výrazně protestuje, proč utíká a kam?
- Co o sobě prozrazuje romantický lyrický hrdina?
- Čemu se autor obdivuje? Co působí jako harmonizující činitel, kde nalézá iluzi svobody?
- Skladba je vytvořena v tzv. *spenserovských strofách* – charakterizujte je (všimněte si počtu veršů a pravidelné rýmové struktury).

#### Chtěl bych být na své Vysočině

Chtěl bych být na své Vysočině  
zas bezstarostným dítětem,  
přes potok skákat, do jeskyně  
ve skalách skrýt se před světem.

Svobodnou duši nemůže  
hřát těžký přepych nížiny,  
chce volný výhled na moře,  
skalnaté drsné výšiny.

Štětstěno – jen si nazpět vem  
úrodná pole, pyšné jméno!  
Tý ruce v spěchu otrockém,  
kterých je kolem nastaveno.

#### zapamatuj si

Rozsáhlá autobiografická lyrickoepická skladba o 4 zpěvech; lyrický hrdina Childe Harold, mladý anglický šlechtic a básník, nespokojený s poměry ve své vlasti (pokrytectví, rozmařilost, nespravedlnost, sociální bída) a znechucený svým osobním životem (prázdnota), se rozhodl pro pouť Evropou (přes Portugalsko, Španělsko až ke kolébce antiky do Řecka, Istanbulu, pak přes Brusel a Waterloo údolím Rýna k Ženevskému jezeru a nakonec do Itálie); vášnivá touha po svobodě, obdiv ke krásě přírodních scenerií, k památným místům historie; po překonání světobolu vyjadřuje vzdor a protest proti nesvobodě a tyranii



#### IV. zpěv

178. Mně rozkoší jest neproniklý les,  
a v slastném nadšení se tovaryš  
má duše s osamělým břehem kdes,  
kde z hloubi moře hudbu věčna slyší!

Mám lásku k lidem, k přírodě však vyšší,  
s ní obcuji, s ní řeším úlohu:  
čím jsem? čím byl jsem dřív? a spolnost bližší  
mě k všemumíru víže, k prabohu,  
jejž vyřknout neumím a zapřít nemohu.

*Přeložila E. Krásnohorská*

#### vysvětlivka

*Childe* – starobylý anglický titul pro šlechtice, který se připravuje k pasování na rytíře



#### odkaz

Viz Literatura v kostce,  
Romantismus



## Romantismus

Vrát mne zas mezi skály mé,  
kde divoký hlas moře hřímá,  
chci jenom to a víc už ne,  
chci jenom tebe, mladosti má.

\* \* \*

Kdysi jsem nádherný snil sen,  
však snění mé se s pravdou střetlo,  
a proto, běda, uzřel jsem  
svět skrze její strašné světlo!

Je pryč, koho jsem miloval,  
mí přátelé jsou za horami.  
Ach, jak je těžko žítí dál,  
když bez nadějí jsme a sami!

Ač veselí jsou kumpáni,  
ač rozptýlení je mi přáno,  
ač radost duši omámí,  
je srdce přece pořád samo.

Jak hloupé! Slyšet prázdný tlach  
těch, s nimiž rod anebo štěstí  
mne pojí v hlučných zábavách  
a které sotva mohu snést.

\* \* \*

Líbezná, krásná ženo ty,  
útěcho, nadějí má drahá,  
jak sevřely mne temnoty,  
když úsměv tvůj už nepomáhá!

Bez jediného povzdechu  
bych strasti vášně v plné kráse  
dal za jedinou útěchu,  
která pryč v ctnosti ukrývá se.

Tak rád bych míjel hlučný dav,  
necítil k lidem nenávist,  
jen v tichu mohu býti zdrav,  
ve skrytu údolí si jist.

Ach, být tak chvíli hrdličkou,  
která se k svému hnízdu vrací,  
protnul bych klenbu nebeskou  
a došel klidu, jak ti ptáci.

### Má duše temná je

Má duše temná je – ó, do strun sáhni,  
jen ještě harfu toužím poslouchat,  
kéž uslyším ten zvuk, tak pro mne vášný,  
až vzbudíš tóny tiše ve strunách.  
Jestli bdí v srdci naděje mi drahá,  
kouzlem těch zvuků znovu zaplane,  
a pakli v očích ukryta je vláha,  
vytryskne s písní, mučit přestane.

Divoce začni z hloubky žalu v duši,  
nespěchej chválit radost písněmi,  
říkám ti, pěvče, nejdřív plakat musí  
mé těžké srdce, jinak pukne mi.  
Vždyť bylo jenom smutkem odchováno,  
muselo ve zlych nocích samo bdít;  
teď shůry nejhorší mu bylo dáno,  
teď zlomí se – či v písní najde klid.

Přeložila H. Žantovská

### Otázky

- Které pocity jsou společné lyrickým básním Byronovým? Citujte verše, v nichž autor vyjadřuje své nálady. Jak proti nim bojuje?
- Doložte v textu typické romantické rysy: útek do přírody, do vlastního nitra, výraz nespokojenosti se soudobou společností, beznaděje, odpor k nesvobodě, rozpor mezi ideály a skutečností, pocit samoty, marná touha po lásce.
- Doložte konkrétními verši projev typicky romantického splínu (světabolu), ale i odvahu vzepít se mu a překonat subjektivní pocity melancholie a skepse odvážným činem.
- Co se rozumí pod pojmem *byronismus*? Které znaky má tzv. *byronský hrdina*?
- Jakou funkci mají a s čím souvisejí často se vyskytující výrazy z oblasti hudby (viz poslední ukáзка)?

### odkaz

Viz Literatura v kostce,  
Romantismus



**Percy Bysshe Shelley**  
**Odpoutaný Prométheus** (1820)  
**Démogorgón**

Šlechtnost, moudrost, trpělivost, ctnost  
jsou pečeť, která ze všech nejistot  
uzavře jámu rozkladných zlých sil.  
Jestli snad věčnost, matka skutků, dní,  
malátnou rukou hada uvolní  
a ten by ji svým stiskem zardousil,  
tu onou čarodějnou pečeti  
ničivé síly klesnou v zakletí.

**zapamatuj si**

Veršované lyrické drama o 4 aktech;  
filozofický zpěv „básníka věštce  
a vizionáře“ o vítězném boji lidstosti  
nad tyranii, o převratném pokroku  
lidstva a osvobození lidské myšlenky



Snášet žal, i když zoufá naděje,  
odpouštět bezprávi, ač kruté je,  
vzdorovat moci, i když zdrtit chce.  
Milovat, trpět, nežli z rozvalin  
naděje stvoří nový velký čin,  
zůstat svůj, nekát se a nechvát se.  
Titáne, ke tvé slávě být jak ty,  
svobodný, dobrý, krásný, radostný,  
v tom je moc, život, štěstí, vítězství.

Přeložil J. Valja

**Otázky**

- Připomeňte si řeckou báji o Prométheovi, již byl autor inspirován. Jak příběh pozměňuje?
- Tajemný duch Démogorgón (symbol věčnosti), sídlící v hlubinách země, má zásluhu na odpoutání Prométhea (Herkulem) a na svržení Jupitera do temného prázdna. Doložte verši, v čem spočívá podle autora štěstí budoucího lidstva, kdy otroctví je vystřídáno svobodou, láskou a radostí.
- Prométheus je symbolem šťastného života lidstva, Jupiter je představitelem božské vůle. Jak je autorem chápán vztah Prométhea a Jupitera – stejně jako v mýtu a v Aischylově dramatu Spoutaný Prométheus, nebo odlišně?
- Shelley je představitelem *titanismu*. Vysvětlete na základě ukázky, co je podstatou tohoto pojmu, kterým se označuje jeden ze směrů romantismu.
- Kde je v alegorické symbolice vyjádřen věčný zápas mezi dobrem a zlem i optimistická naděje a vznešenost filozofických představ o konečném vítězství dobra?
- Posudte vytříbenost verše, dokažte výskyt blankversu.
- Co spojovalo Shelleyho s Byronem?

**odkaz**

Viz Literatura v kostce,  
Romantismus



Z lyriky

**Filozofie lásky**

I  
S prameny tok řek se mísí,  
řeky v oceán se vpění,  
větry ruce splétají si  
v něžném roztoužení.  
Všechno božský zákon pojí.  
Vše, co k sobě lne,  
jedno tvoří, byť je dvojí.  
Proč já s tebou ne? –

II  
Hora nebe líbat chce,  
vlna v náruč vlně padá.  
Kdo odpustil by květince,  
nemít něžně kvítek ráda?  
Zemi laská slunce rty,  
moře líbá lunny třpyt –  
nač ta krása, když mě ty  
nechceš políbit?

Přeložil O. Beneš

**Otázky**

- Které typické rysy romantismu se projevují v básni?
- Jakou lásku prožívají obvykle romantičtí básníci?

## Romantismus

**Walter Scott**

**Ivanhoe** (1819)

### VIII. kapitola

Oči všech se upěly na nového zápasníka, kterého tyto zvuky ohlásily. Ohrada se otevřela a již ho bylo vidět vjíždět na kolbiště. Nový bojovník byl v brnění, a pokud bylo možno posoudit, byl spíše střední než vyšší postavy, spíše štíhlý nežli silné konstrukce. Jeho ocelový pancíř byl bohatě vykládán zlatem. Za znak měl na štítu mladý dub vyrvaný s kořeny ze země a španělské slovo *D e s d i c h a d o*, znamenající Vyděděný. Jel kolbištěm na ohnivém černém koni a pozdravil prince Jana a dámy elegantním skloněním dřevce. Obratnost, s níž ovládal hřebce, a mladistvý půvab jeho způsobů získával mu přízeň davu... Všichni přítomní užasli, když se dal rovnou k prostřednímu stanu a ostrým koncem kopí udeřil do štítu Briana de Bois-Guilbert, až štít zazvonil. Všichni trnuli nad jeho domýšlivostí, nejvíc však užasl obávaný rytíř, který byl takto vyzván k souboji na život a na smrt. Postával bezstarostně u vchodu do svého stanu a nečekával tak smělou výzvu.

\* \* \*

Jakmile zazněl signál trubek, zápasníci vyrazili s rychlostí blesku ze svých míst. S hromovou ranou narazili na sebe uprostřed kolbiště. Jejich oštěpy se rozlétly v třísky až po rukojeť a chvíli se zdálo, že oba spadli s koně. Náraz byl tak prudký, že se oba koně zvrátili na zadky. Obratností obou jezdců se však podařilo zvládnout je uzdami a ostruhami. Rytíři se chvíli měřili očima, jako by mřížovím jejich hledí šlehal oheň. Pak provedli půlobrat, vrátili se k okrajům kolbiště a přijali od sluhů nová kopí.

Obrovský výkřik, který se vydral z hrdel diváků, mávání šálami a kapesníky a jiné projevy nadšení svědčily o zájmu, který vzbudilo toto utkání – byl to boj mezi rovnými soupeři, nejdokonalější a nejkrásnější souboj dne. Ale jakmile rytíři zaujali zase postavení, pochvalný pokřik umlkl a strnul v napjaté ticho, jako by se dav neodvážil ani dýchat.

### XII. kapitola

... V řadách Vyděděného rytíře bojoval také zápasník v černém brnění na černém koni; kůň byl obrovský a vysoký a zřejmě mohutné síly jako jeho jezdec ... Když tento rytíř zpozoroval, že jeho vůdce je v úzkých, jako by z něho rázem spadla netečnost. Pobodl koně, který byl zcela svěží, a vyrazil svému vůdci na pomoc jako blesk, křiče hlasem, který se rozléhal jako polnice ... a zasadil Athelstanovi takovou ránu do přílby, že se Sas skácel v bezvědomí z koně. Když dosáhl tohoto dvojího výsledku, za který se mu dostalo veliké pochvaly – nikdo totiž takový výkon od něho nečekával – upadl rytíř zase do své netečnosti a odcválal k severnímu konci kolbiště, ponechávaje vůdci, aby se vypořádal s Brianem de Bois-Guilbert, jak nejlépe dovede. Nebylo to již tak nesnadné. Templářův kůň ztratil mnoho krve a klesl pod nárazem útočícího rytíře. Brian de Bois-Guilbert se zřítíl na kolbiště. Nemohl vyprostit nohu, zachycenou v třmeni. Jeho protivník seskočil z koně, zamával mu zlověstně mečem nad hlavou a vyzval ho, aby se vzdal ...

Princ Jan nemohl již nic namítat proti Vyděděnému rytíři a vyhlásil ho tedy za vítěze dne ...

Rowena sestoupila půvabným a důstojným krokem ze svého místa a hotovila se práva položit mu věnec na přílbu, když maršálové zvolali jedním hlasem: „Ne tak, na obnaženou hlavu.“ Rytíř zamumlal několik tichých slov, která zanikla v jeho příběh. Snad jimi chtěl naznačit, že si nepřeje sejmout přílbu.

### zapamatuj si



Historický román zobrazuje dobu konce 12. století ve střední Anglii – za vlády Richarda Lví srdce, který se vrátil v přestrojení z křížové výpravy a ze zajetí do vlasti, provázen mladým rytířem Wilfredem Ivanhoe, synem saského šlechtice Cederika z Rotherwoodu; 2 dějové linie: dvojí milostné příběhy (Rowena a Ivanhoe × Norman Guilbert a nenaplněná láska židovské dívky Rebecky k Ivanhoeovi) a boj o moc mezi Richardovým intrikánským bratrem Janem Bezzemkem, podporovaným dobyvatelskou normanskou šlechtou, a mezi domácí anglosaskou šlechtou. V příběhu se objevuje i lučištník Locksley (ve skutečnosti zbojník Robin Hood ze scherwoodského lesa).

Ukázka zachycuje rytířský turnaj. Vítězem prvního i druhého dne se stal neznámý Vyděděný rytíř, a to za pomoci tzv. Černého rytíře (tj. Richarda Lví srdce). Porazen byl normanský rytíř Brian de Bois-Guilbert.

Maršálové, aby vyhověli pravidlům, anebo z pouhé zvědavosti nedali nic na jeho váhavé zdráhání, přeřízli šněrování přílby a rozepjali ohrdlí. Když přílbu sňali, objevila se pěkná, byť sluncem ožehlá tvář pětadvacetiletého mladého muže v rámci krátkých světlých hustých vlasů. Byla smrtelně bledá a stékaly po ní jeden nebo dva praménky krve.

Rowena pohlédla rytíři do tváře a z hrdla se jí vydral slabý výkřik ...

Všichni byli ohromeni. Cedrik nemohl ze sebe vypravit slova, když náhle spatřil tvář zapuzeného syna.

*Přeložil J. Kraus*

### Otázky

- Dokažte, že román má typické znaky romantické literatury.
- Co zachycuje autor naopak realisticky?
- Všimněte si, jak jsou vykresleny postavy románu.



## Francie

### Victor Hugo

Z básnické tvorby:

#### Zpěvy soumraku (1835)

##### Protože se mé rty ...

Protože se mé rty dotkly tvé plné číše,  
protože jsem tvou tvář bral často do dlaní,  
protože nejednou jsem po slepu a tiše  
zaháněl vůněmi tvých vlasů zoufání,

protože do mé tmy zazněla slova něhy,  
za nimiž pospíchám jak múra za světly,  
protože na ústech mi jako loňské sněhy  
tvé slzy roztály a v úsměv rozkvetly,

protože nad hlavou mi tvoje hvězda hoří,  
která se právě teď, žel, skrývá za mračna,  
protože ve víru mých dnů, v tom pustém moři,  
se náhle ocitla tvá růže průzračná,

#### Strašný rok (1872)

##### Za jednou z barikád ...

Za jednou z barikád, jež padla teprve,  
když došla munice, na dlažbě od krve  
dvanáctiletý špunt byl zajat s dospělými.  
Kapitán gard se ptá: – Patříš k nim? –  
Hoch se vzpřímí

proto dnes mohu říct všem rychlonohým létům:

– Jenom se žeňte dál! Jen leťte nad zemí  
a přinášejte zmar těm nejkrásnějším květům;  
já mám v svém srdci květ, jež nezničíte mi!

Jestliže zkusíte jej připravití o pel,  
svou horoucností vás k ústupu donutí;  
žhne totiž plamenem, jež nezduzí váš popel.  
Láska je mocnější než zapomenutí! –

*Přeložil P. Kopta*

a hrdě přísvedčí. – Pak zastřelíme tě! –  
Ozve se povel: – Pa! – A v hrůzné odvetě  
chlupcovy soudruhy děšť kulek u zdi požne.  
Teď na řadě je on. – Bylo by, pane možné,  
abych jen hodinky odnesl matce? – Jak!

## Romantismus

Chceš zdrhnout? – Vráťím se! – Bojíš se o kejhák, ty uličníku, viď, a chtěl bys fouknout! – Ba ne! –  
– Kde bydlíš? – Za rohem. Hned, pane kapitáne, se vrátím! – Tak si běž! – Odběhl. Vojáci měli z té naivní, dětské lsti legraci

a umírající doprovázeli steny jejich smích; ten však ztichl, když bledý, uříčený se chlapec přihnál zpět a v pýše dojemné řeč důstojníkovi: – Tak tady máte mne!

### Otázky

- Kterou událost francouzské historie autor zachytil?
- Čím dosáhl silného citového působení básně?
- Posudte formu básně. Jakou funkci v ní má dialog?

### Chrám Matky Boží v Paříži (1831)

*Quasimodo chtěl kvůli Frollovi unést Esmeraldu, za to byl chycen a odsouzen na pranýř. Všichni se mu vysmívají, jen Esmeralda s ním má soucit:*

#### Slza za kapku vody

Všelijaké nadávky jen přšely, doprovázeny hulákáním, kletbami, smíchem a tu a tam i kameny ...

Čas plynul. Byl už na pranýři nejméně půl druhé hodiny, rván, mučen, bez přestání vysmíván a téměř kamenován.

Najednou sebou zaškubal znovu v zoufalství tak prudkém, že se až celé trámové pranýře zatřásl, přerušil mlčení, jež až dosud tvrdošijně zachovával, a přehlušil hulákání davu chraptivým a zuřivým hlasem, podobným spíše zvířecímu zavutí než lidskému zvuku: „Pít!“

Tento úzkostný výkřik nejenže nevzbudil soucit, naopak, ještě zvýšil veselost bodrého pařížského publika, jež obklopovalo žebřík a jež, připustíme, vcelku jako dav nebylo o nic méně kruté a surové než ona strašná banda tuláků..., která byla prostě nejspodnější vrstvou národa. Ani jediný hlas se neozval na pomoc ubohému odsouzenci, leda aby se posmíval jeho žízni ...

Po několika minutách rozhlédl se Quasimodo po davu zoufalým zrakem a vykřikl znovu, hlasem ještě drásavějším:

„Pít!“

Všichni vyprskli v smích.

„Napij se tohotohle,“ vykřikl Robin Vejražka a hodil mu do obličeje houbu namočenou ve strouze. „Na, tu máš, hluchý šeredo, jsem tvým dlužníkem.“

Nějaká žena mu hodila na hlavu kámen: „To tě odnaučí probouzet nás v noci tím zatraceným zvoněním!“ ...

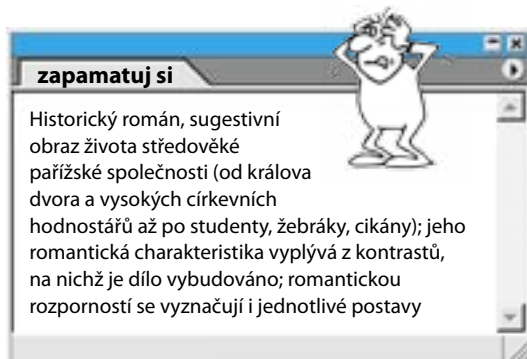
„Pít,“ opakoval po třetí Quasimodo, těžce oddychuje.

V tom okamžiku spatřil, že obecenstvo se rozestupuje. Z davu vystoupila podivně oděná dívka. Doprovázela ji malá bílá kozička s pozlacenými růžky. Dívka nesla v ruce tamburínu.

Oko Quasimodovo zajiskřilo. Byla to cikánka, kterou se včera v noci pokusil unést, šeredný kousek, za nějž, jak nejasně cítil, byl nyní právě trestán. Ostatně to byl ten nejposlednější důvod, neboť byl trestán jen za to, že je hluchý a že byl souzen také hluchým. Nepochyboval, že dívka se mu přišla pomstít a zasadit mu ránu jako všichni ostatní.

Viděl, jak rychle vystupuje po žebříku.

Přistoupila beze slova k odsouzenci, který se marně svíjel, aby jí unikl, odvázala od pasu čturu a přiložila ji jemně k nebožákovým vyprahlým rtům.





A tu bylo vidět, jak z toho doposud suchého a planoucího oka vytryskla veliká slza a pomalu stékala po tom nestvůrném, zoufalstvím tak dlouho zkřiveném obličejí. Byla to snad první slza, kterou nešťastník kdy uronil.

Přeložila B. Zimová

*Quasimodo svrhl Frolla z chrámové věže a po Esmeraldině smrti (Frollem obviněna z čarodějnictví a vydána katovi za to, že ho odmítla) mizí beze stopy; po letech je jeho tělo objeveno v hrobě v objetí mrtvé Esmeraldy.*

### Quasimodova svatba

... Když asi za dva roky nebo za osmnáct měsíců ... přišli do sklepení v Montfauconu vyhledat mrtvolu dva dny předtím oběšeného Oliviera Daňka, jemuž Karel VIII. po smrti milostně dovolil, aby byl pochován ... u svatého Vavřince, našli mezi všemi těmi ohavnými kostlivci dvě kostry, z nichž jedna objímala podivným způsobem druhou. Jedna z nich byla kostra ženy, měla dosud na sobě několik cárů šatů z látky kdysi bílé a kolem krku náhrdelník ... Druhá kostra, která ji držela v těsném objetí, byla kostra muže. Všimli si, že měla pokrivenou páteř, hlavu vraženou mezi lopatkami a jednu nohu kratší. Neměla zlomený vaz a bylo jasné, že nejde o oběšence. Muž, jemuž kostra patřila, přišel sem tedy umřít. Když ho chtěli odtrhnout od kostry, již objímal, rozpadl se v prach.

Přeložila M. Tomášková

### Otázky

- V čem spočívá emocionální působivost úryvku?
- Jaký druh zábavy pokládá středověký prostý člověk za přitažlivý?
- Na základě vlastní četby uveďte, kdy a kde se odehrává děj románu, za kterého francouzského panovníka? Který ze slavných francouzských básníků v té době žil a jaký byl jeho vztah k tomuto králi?
- Kde se v románě projevuje romantický protiklad dobra a zla, krásy a ošklivosti?
- Představte hlavní postavy, objasněte, jakými cíli je ovlivněno jejich jednání. Charakterizujte je tak, aby vynikla jejich romantická rozporuplnost. Hleďte vnitřní souvislosti mezi postavami.
- Jak zobrazuje autor zábavy a povahu obyčejných lidí, život ve Dvoře divů, vládu krále?
- Kterým místům v Paříži věnuje pozornost, proč na ně upozorňuje?
- Dokažte, že tento romantický román má i mnohé prvky realistické.
- Co způsobuje dramatickост děje?
- Pozorujte autorskou řeč a řeč postav.

### odkaz

Viz Literatura v kostce,  
Romantismus



### zapamatuj si

Dvoudílný psychologický román o vzestupu a pádu tesařského syna Julienu Sorela; podle Napoleonova vzoru se pokusil, ale marně, o vyšší společenské postavení; k získání kariéry využil nejdříve vztahu k vdané ženě – paní de Rênal, potom se snažil o církevní kariéru, svedl dceru markýze de la Mole; pro pokus o vraždu paní de Rênal, která mu překazila sňatek i kariéru a dotkla se jeho hrdosti, byl odsouzen a končí na popravišti



### Stendhal

**Červený a černý** (1830)

#### 9. kapitola – Večer na venkově

Konečně usedli; paní de Rênal vedle Julienu a paní Dervilleová vedle své přítelkyně. Zaujat tím, čeho se chtěl odvážit, Julien nevěděl, co říci. Rozhovor vázl.

„Zdaž budu takto rozchvěn a nešťasten při svém prvním souboji?“ řekl si Julien, neboť měl příliš málo důvěry v sebe, než aby si uvědomoval stav své duše.

V jeho smrtelné úzkosti by mu byla všechna nebezpečí připadala přijatelnějšími. Kolikrát si přál, aby se paní de Rênal nahodila nějaká věc, která by ji nutila k návratu do

## Romantismus

domu! Násilí, které byl Julien nucen si činit, bylo příliš veliké, než aby jeho hlas nezněl rozčileně. Brzy se však počal také chvěti hlas paní de Rênal, Julien si toho však nepovšiml. Hrozný zápas, který v jeho nitru povinnost sváděla s plachostí, byl příliš těžký, než aby byl schopen všimati si něčeho mimo sebe sama. Zámecké hodiny odbily již tři čtvrti na deset, aniž se čeho odvážil. Julien, rozhořčen nad svou zbabělostí, si řekl: „Přesně ve chvíli, kdy bude odbíjete deset hodin, provedu to, co jsem si po celý den sliboval, že dnes večer učiním, anebo půjdu do svého pokoje a zastřelím se.“

V poslední chvíli očekávání a napětí, ve které trýzeň dojmů přiváděla Julienu téměř o rozum, hodiny nad jeho hlavou odbíjely desátou. Každý úder tohoto osudného zvonu zazníval mu v hrudi a působil tam fyzickou bolest.

Když konečně poslední úder ještě dozníval, vztáhl ruku a uchopil ruku paní de Rênal, jež ji ihned odtáhla. Julien, aniž dobře věděl, co činí, ji uchopil znovu. Třebaže sám dojat, byl překvapen, jak ledově chladná byla ruka, již držel; stiskl ji křečovitě; byl učiněn poslední pokus, aby mu byla odňata, ale konečně tato ruka spočinula v jeho ruce...

Půlnoc již dávno minula; bylo nutno konečně opustiti zahradu; rozešli se. Paní de Rênal, unesena štěstím, že miluje, byla tak zmatena, že si téměř nečinila výčitek. Nemohla spát štěstím. Julien, jenž byl k smrti unaven zápasem, jež po celý den sváděla v jeho srdci pýcha s plachostí, upadl v olověný spánek.

*Přeložil J. Milde*

### 41. kapitola – Rozsudek

... když se ho předseda poroty zeptal, chce-li něco dodat, povstal.

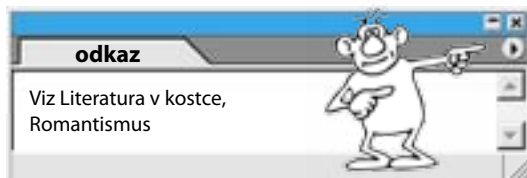
„Páni porotci, přání, abych neupadl v opovržení, jemuž, jak jsem se domníval, bych mohl vzdorovat i v okamžiku smrti, mě nutí, abych se ujal slova. Pánové, nemám čest náležeti k vaší společenské třídě, vidíte ve mně selského synka, který se vzbouřil proti nepřízni osudu. Nežádám o milost,“ pokračoval Julien pevnějším hlasem. „Nedělám si naděje. Čeká mne smrt. Bude spravedlivá. Ukládal jsem o život ženy, která je hodna vši úcty, vši vážnosti. Paní de Rênal mi byla takřka matkou. Můj zločin je ohavný a spáchal jsem jej po předchozím uvážení. Zasluhuji tedy smrt, páni porotci. Ale i kdybych byl méně vinen, vidím zde lidi, kteří nebudou dbát na to, že by s mým mládím mohli mít slitování. Budou ve mně chtít potrestat a navzdý zastrašit ty mladé lidi, kteří se narodili v nižší společenské vrstvě, a třebaže sklíčení chudobou, byli tak šťastni, že si mohli osvojit dobré vychování, a nyní jsou tak smělí, že se odvažují do kruhů, jež boháči samolibě nazývají dobrou společností.“

To je můj zločin, pánové, a bude potrestán tím přísněji, že nejsem souzen sobě rovnými. Nevidím na lavicích porotců ani jednoho zbohatlého sedláka, nýbrž jenom rozhorlené měšťáky...“

*Přeložil O. Levý*

### Otázky

- Co symbolizují titulní barvy?
- Na co se autor soustřeďuje více – na analýzu a obraz nitra postav, nebo na vnější motivy jejich jednání?
- Jakými vlastnostmi se vyznačuje ústřední postava? Vysvětlete základní motivy jejího chování a jednání.
- Stendhal bývá považován i za představitele počátků kritického realismu. Co odsuzuje na soudobé společnosti?
- Co hlavní hrdina románu v soudním líčení porotcům odhalil? Jak se vyjádřil o společnosti, v níž toužil žít? Jak dává najevo svou hrstost?



## Alfred de Musset

### Zpověď dítěte svého věku (1836)

Chtěla seskočit z koně, ale já jsem ji uchopil do náruče a přitiskl jsem své rty na její. V tom okamžiku jsem však spatřil, jak zbledla, zavřela oči, pustila uzdu z rukou a svezla se k zemi.

„Dobrotivý Bože, ona mě miluje!“ zvolal jsem, když mi vrátila mé políbení.

Seskočil jsem z koně a běžel k ní. Ležela v trávě. Zvedl jsem ji, otevřela oči. Náhlý děs způsobil, že se roztřásla po celém těle. Sílou odstrčila mou ruku, začala se rozplývat v slzách a utekla přede mnou.

Zůstal jsem na pokraji cesty. Díval jsem se na ni, krásnou jako den, jak se opírá o strom, na dlouhé vlasy, které jí padaly na ramena, na její zmatené a chvějící se ruce, na její zardívající se tváře, celé zářící purpurem a perlami.

„Nechodte ke mně,“ zvolala, „nepřibližujte se ke mně ani o krok!“

„Má lásko,“ řekl jsem jí, „nebojte se ničeho. Jestliže jsem vás teď právě urazil, můžete mě za to potrestat. Byl to okamžik zuřivosti a bolesti. Naložte se mnou, jak chcete, můžete teď odjet a poslat mě, kam se vám zlíbí. Víím, že mě milujete, Brigito, a zde jste ve větším bezpečí než všichni králové ve svých palácích.“

Při těchto slovech na mne paní Piersonová upřela své zvlhlé oči. Viděl jsem, jak mi v jejich záblesku kráčí vstříc štěstí mého života. Přešel jsem cestu a klekl jsem před ní. Jak málo miluje ten, kdo dovede říci, jakými slovy mu milenka vyznala svou lásku!

Přeložil J. Pospíšil

### Otázky

- Čím jsou charakteristické citové stavy obou postav?
- Doložte, že román má romantický a psychologický charakter.

## USA

### Edgar Allan Poe

#### Havran (1845) – zkráceno

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné – když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání

### zapamatuj si

Román s autobiografickými prvky (napsán po rozchodu se spisovatelkou George Sandovou), v ich-formě; osudy mladého šlechtice Oktavia, který vyjadřuje absolutní beznaděj, osamělost a nevíru své generace; východiskem mu měla být láska, ale sám, dříve oklamán, pak klame a zraňuje další ženu, vdovu Brigitu Piersonovou, která ho opravdu miluje



### pikantnost

#### Z Mussetovy korespondence spisovatele Sandové:

*Posílám Ti poslední sbohem, má milovaná ... Neumřu, dokud nenapišu knihu o sobě a o tobě (především o tobě) ... Přísahám to na své mládí a na svého génia, na tvém hrobě budou kvést jen neposkvrněné lilie. Postavím Ti svýma rukama mramorový epitaf, čistší než naše jednodenní slávy. Potomstvo bude opakovat naše jména jako jména nesmrtelných milenců, kteří mají jeden druhého, jako Romea a Julii ...*



### zapamatuj si

Rozsáhlá báseň (108 veršů) s tématem žalu a zoufalství básníka nad mrtvou milenkou Lenorou; symbol havrana sedícího na bystě Pallas Athény; v dialogu s básníkem mechanicky odpovídá na každou otázku slovem „nevermore“ (v čes. překladu „víckrát ne“ nebo „nikdy více“); skladba vrcholí motivem vítězící smrti nad láskou; kompoziční princip básně vyložil Poe v eseji Filozofie básnické skladby (1846)

